

På Bjølstad opplevde han storgardslivet der han ble traktert med øl fra en stor sølvkanne, og i Vågå kom han bort i en begravelse der det var dans mens kista stod og ventet på å bli fraktet til kirkegården. Sandvig var der for å få kjøpt en gammel armbrøst, og begravelsen hindret dem ikke i å gjøre en handel. Våpen var noe han interesserte seg for, ikke minst våpen som kunne føres tilbake til skottenes hærtog gjennom dalen i 1612.

SKAPTE TVIL

Om Sandvig ikke alltid fikk den responsen han håpet på hos sine nære venner, var det også andre som gjennom sine uttalelser fikk ham til å tvile på om samlearbeidet hadde noen verdi. Sandvig forteller om en kjent museumsmann fra Kristiania som var på besøk på Lillehammer, og sammen gikk de til Victoria hotell for å se på en del som Hazelius hadde kjøpt inn til Nordiska Museet.

Det var skrin og kister, skap og hyller, våpen og mye annet. Nettopp slike ting som Sandvig selv kjøpte. Men museumsmannens reaksjon var at han ikke skjante hva Hazelius skulle med en slik skraphaug. For sin egen del var Sandvig ikke i tvil om at han samlet på verdifulle kulturgjenstander. Han forteller at venteværelset ble som et kapell for ham. Dit gikk han først om morgenen, og dit gikk han for å nyte sine samlinger som en avslutning på dagen.

Vaskehjelpen traff på ham en morgen, og hun advarte ham mot det syndige i å dyrke avguder. Hva han til da hadde kjøpt er han ganske vag i forhold til, han nevner bare enkelte gjenstander, slik som et billedteppe han endelig fikk kjøpt i Vågå til erstatning for det han gikk glipp av på Dovre tidligere.

Ved ekteskapsinngåelsen mellom Anders Sandvig og Anna Uchermann kom behovet for et passende inventar til leiligheten. Så lenge han var ungkar var det ikke så nøye med hva han hadde, men nå ble behovet et annet. Og dermed ble begrunnelsen for innsamlingen en annen. Han trengte ting som kunne fylle et behov i et hjem.

BRUKTE GJENSTANDENE

Baldisholskapet ble brukt til buffet, stoler hadde han allerede som kunne brukes, og et gammelt bord hadde frøken Uchermann etter sin bestemor. Men han husket et bord han var interessert i på et bruk nord i dalen. Han hadde vært innom for å prøve å få kjøpt det en gang, men mannen i huset var ikke hjemme, bare kona og

den lille dattera. Sandvig påtok seg å passe barnet, mens kona hentet mannen. Men noen barnevakt var han nok ikke, for han lot jenta leke med blekkhuset, og det gikk så langt som til at hun fikk blekk over hele seg.

Med en rasende mor i hælene kastet han seg på sykkel og forsvant så fort han kunne, så noe bordkjøp ble det ikke. Det forhindret ham likevel ikke i å prøve på ny senere, og bordet kom til samlingen.

Spiseservice prøvde han også å kjøpe gammelt, og kjøpte ett usett. Da kassa kom, viste det seg at det var svært lite som var pent nok til å kunne brukes, og han lærte seg å la være å kjøpe usett. Bryllupet stod sommeren 1889, og med gjenstander fra Sandvigs samling, kombinert med det Anna Sandvig hadde med seg, ble det et hjem de var fornøyde med. Selv om fruen hadde interesse for gamle ting, kunne det bli i meste laget også, som den gang Sandvig byttet bort en ny nøttestofa med en gammel og loslitt overstoppet sofa. Han hadde attpåtil betalt 80 kroner i mellomlag. Men da han rev av stoppen kom det fram en herlig kanapé som nå pryder prestegården på Maihaugen.

PRIVAT SAMLING

Fortsatt var dette en privat samling, samlet til egen glede og synt fram til pasientene på venteværelset. Det som endret dette var byggingen av egen villa da familien vokste. Der fikk de fort forståelsen av at det gamle robuste inventaret deres ikke passet så godt inn i en moderne villa. Trolig var det bakgrunnen for at Sandvig kjøpte sin første gamle bygning. Etter kjøpet beskriver han samtalen med kona slik:¹¹

‘Synes du ikke vi klarer oss med det nye huset du har bygd?’ ‘Det kan så være, men jeg tror ikke jeg får det til å stemme sammen med inventaret. Jeg hadde ikke noe valg.’

Sandvig beskriver sin egen opplevelse av å innrede det nye huset slik:

I vårt nye hus fikk vi god plass både til min tannlegepraksis og våre antikviteter. Men jeg fikk rett i min antagelse. Jeg fikk det ikke til å stemme slik jeg hadde tenkt. Dels var rommene for høye, dels passet ikke veggene og vinduene til inventaret. Med ovnene syntes jeg det var rent ille. Jeg stillet opp og grupperte det hele om og om igjen. Men like galt syntes jeg det var. Nei, aldersforskjellen var for stor og opphavet så rent forskjellig. Jeg måtte erkjenne den gamle sannhet at nytt og gammelt

er vanskelig å få stemt sammen. Det hadde jeg ikke tenkt tilstrekkelig over før. Jeg hadde vært så opptatt av selve gjenstandene at jeg ikke eide øye for sammenhengen slik som nå.¹²

Han beskriver det selv som en tilfeldig avgjørelse da han i Lom kom i snakk med noen som kjente til den gamle ramloftstua på Lykre i Skjåk. Det er en malende beskrivelse av hvordan han dro oppover til Lykre om ettermiddagen. Det var St. Hansaften med tente bål, skriver han. Han kom til gårds og fikk sett huset, men mannen på garden var på setra. Det viste seg at det var gamlefår som lå til sengs som eide huset, og om kvelden kunne Sandvig dra hjem med salgskontrakten i hånda.

BEVISST HANDLING

Denne beskrivelsen har imidlertid mange feil. Reiseruta for 1894 viser at han ikke var der på St. Hansaften, og kontrakta som ligger i museets arkiv viser at den er undertegnet i juli, ikke av gamlefår, men av mannen som i følge Sandvig var på setra. Så reint tilfeldig var det nok heller ikke, for allerede noen måneder tidligere kunne en reportasje i en Hamar-avis fortelle at han hadde en spesiell bygning nord i dalen i kikkerten:¹³

Desuden gaar han og spekulerer paa en ældgammel Bygning nord i Dalen. Det skal være en for sin Tidsalder særdeles karakteristisk Bygning, som uden Tvil vil komme til at gjøre Lykke, om Hr. Sandvig realiserer sin Ide at fragte den hidned og opføre den paa sin Tomt.

Kjøpet synes altså å ha vært en bevisst handling, ikke en impuls som han selv framstiller det som. Derimot kan det være riktig som han skriver om sitt møte med Lykrestua at han der fikk opp øynene for en bygnings opprinnelige inventar:

Det var som en helt ny verden med ett åpent seg for meg. Jeg hadde aldri før sett et hus med sitt opprinnelige inventar, og jeg sto med en følelse som om jeg var trengt inn i de døde hjem som for hundrer av år siden var avstengt og nå glemt av menneskene.

Gjennom dette fikk han for alvor forståelse for at ting hører til i en sammenheng. Med selvsyn fikk han se dette i Lykrestua, og ved å lese Eilert Sundts gamle beskrivelse av Lykrestua, får han også forklart tradisjonen i innredningen. Denne beskrivelsen kjente Sandvig fra sin barndom. Eilert Sundt fikk åpent sine øyne for byggeskikkens betydning for menneskenes liv

nettopp i Lykrestua, og Anders Sandvig var sikkert preget av dette da han kom dit og fikk samme opplevelse.

KLAR MÅLSETTING

Kjøpet av Lykrestua hadde en klar målsetting i at dette skulle bli en turistattraksjon. Sandvig tok opp lån hos Thorstein Lunde for å finansiere kjøpet og flyttinga, og han beskriver samtalen med Lunde der Sandvig sa: ‘Den skal kjøres ned om vinteren og settes opp i min hage til turistene kommer til sommeren. Jeg har utstyr nok så stua vil kanskje bli litt av en severdighet.’¹⁵ Lunde syntes ideen var glimrende. Han støttet opp med lån denne gangen, og mer støtte skulle det bli med årene.

Anerkjennelse for samlervirksomheten fikk Sandvig også på annet vis. Samme året som Lykrestua ble kjøpt ble jernbanen åpnet fram til Tretten, og Lillehammer var sentrum for begivenheten. Kong Oscar 2. foretok åpningen sammen med kronprins Gustav. Sandvig ble spurt om å utstyre ventehallen i stasjonsbygningen med samlingen sin, og det var en oppgave han gladelig tok fatt på. Han hadde allerede en stor samling, langt mer enn han hadde plass til selv.

Han leide lagerlokale på Mesna Bruk, og han var glad for at han nå endelig selv kunne få en oversikt over samlingen ved å få stilt den ut. Han var fornøyd både med oppgaven og med resultatet. Han hadde heller ikke ventet å bli presentert for kongen, men fikk den gleden, og kongen var meget interessert. Særlig var han opptatt av Baldisholskapet og et par billedtepper. Kongen hadde på denne tiden selv en samling med hus og inventar på Bygdø kongsgård, det som seinere skulle bli innlemmet i Norsk Folkemuseum. Blant annet hadde han et middelalderloft fra Gudbrandsdalen, Rolstadloftet fra Sør-Fron.

Etter unionsoppløsningen prøvde Sandvig å få loftet til Maihaugen, men lyktes ikke med det. Kong Oscar ville at samlingen skulle bestå samlet på Bygdø.

Interessen for helheten, og derved også bygningene, økte etter hvert. Lykrestua fikk følge av ramloftstua fra Hjeltnar i Skjåk, og Sandvig forklarer nå at innsamlingen gikk planmessig: Jeg hadde min store plan ferdig. Jeg ville samle alle de hustypene som hørte med til bygdens gamle byggeskikk.¹⁶

Altartavlen fra Lillehammer kirke var den første gjenstanden Anders Sandvig kjøpte til sin samling. Den er i følge en innskrift laget i 1695 og ble gitt som gave til kirken fra oberst Georg Reichwein og hans kone Catharina Sverdrup. Den er laget og malt av Sigvart Guttormsen. Noen av figurene er trolig blitt borte og er erstattet med nye. (Foto: Leif Stavdahl, Maihaugen).

FIKK ANERKJENNELSE

Ny anerkjennelse fikk han for sitt arbeid i 1899. Den unge kunsthistorikeren Harry Fett var på gjennomreise og stoppet på Lillehammer for å se på Sandvigs samling. Særlig var det nok ramloftstuene som interesserte. Dette ble markert med en sammenkomst med frukt og vin i Hjeltnarstua, som allerede var blitt en festhall for samlingen. Rommet var utstyrt med flere billedtepper, og på langbordet stod apostelkruket

fra Lesja, som Sandvig nå omtaler som sitt første innkjøp til samlingen.¹⁷

Fett roste Sandvig for samlararbeidet, og sa: ‘Vi må regne med deg og ditt arbeid, du må ikke stå utenfor lenger.’ Dette var ord Sandvig satte pris på den gangen, og som han husket da Fett senere ble riksantikvar og en meget betydningsfull person i kulturminnevernsammenheng.

Det første skrittet mot et friluftsmuseum var da Anders Sandvig kjøpte Lykrestua i Skjåk i 1894. Med den våknet hans interesse for sammenhengen mellom gjenstander og det miljøet de var laget for. [Foto: Leif Stavdahl, Maihaugen].

Ærefullt var det også for Sandvig at selve Arthur Hazelius, grunnleggeren av Nordiska Museet og Skansen i Stockholm, avla samlingen et besøk. Ved denne anledning fikk de på Th. Lundes forespørsel Hazelius til å love at han ikke lenger skulle samle inn gjenstander fra Gudbrandsdalen. På den måten ville det bli færre konkurrenter i innsamlingsarbeidet, og Nordiska Museet hadde i en periode vært svært aktive i slik sammenheng.

Sandvig hadde modnet som samler. Han hadde først samlet spesielle gjenstander – gjerne ting knyttet til spesielle historier. Han hadde dolken til fru Sinclair, våpen fra skottene, bordet til bondelensmannen Berdon Seielstad som gav Sinclair banesår med en sølvkule, han hadde skrinet med det rare i og osjukahornet som stammet fra de underjordiske. Også Lykrestua var i den første tiden oppfattet som en eldgammel bygning, som selv Hellig-Olav skulle ha overnattet i.¹⁶

SPESIALISERTE SEG

Sandvig korresponderte med andre samlere, blant annet Gert Falch Heiberg i Sogn. Han var godseier, men med stor interesse for å samle gamle gjenstander. Han hadde spesialisert seg

på redskaper, særlig landbruksredskaper, selv om han generelt samlet på gamle gjenstander fra distriktet. Sandvig beskriver det første møtet dem i mellom en gang Sandvig tok vegen over fjellet fra Skjåk til Jostedal.¹⁹

Møtet mellom de to samlerne var nok av de hendelser som gjorde at også Sandvig begynte å spesialisere seg. For det første ved at han konsentrerte seg om gjenstander fra Gudbrandsdalen, og dernest at håndverksredskaper ble en stor del av samlingen.

Sandvig var selv omviser i samlingen sin. Til tider satte han av to timer daglig til det i tillegg til at fru Sandvig trådte til. Sandvig hadde stort utbytte av dette selv. Han kom da i kontakt med folk, og han lærte også mye om kulturhistorien ved å høre på de besøkende. Men med stor tilstrømning til tannlegepraksisen og for lave billettinntekter til å veie opp det, ble det nødvendig å ansette faste omvisere. Løsningen ble Sofie Flugsrud, som sammen med sine døtre ble samlingens faste omvisere gjennom en årrekke.

ØKONOMISK PROBLEM

Økonomien var også et tilbakevendende problem for Sandvig. Han sier selv at han ikke kunne

motstå fristelsen når han på sine reiser kom over noe interessant. Han hadde sine forpliktelser overfor familien, og selv om tannlegepraksisen gikk meget godt, var det lite penger til stadighet. Ett problem var blant annet at han ikke så seg råd til å forsikre samlingen tilstrekkelig. Han hadde tidlig fått det råd fra dr. Grønstad at han skulle selge samlingen sin til Lillehammer by, og denne tanken modnet hos ham.

Han så seg også ut stedet til å plassere samlingen, nemlig på Maihaugen. Det tok likevel lang tid før salget var ordnet. Det var stor strid på Lillehammer om det skulle brukes offentlige penger på dette, og i første omgang ble det negativt resultat. Men i denne prosessen fikk Sandvig flere ganger et tillitsvotum som et bevis på at hans innsats var viktig.

Ordførerne i Gudbrandsdalen uttalte seg positive til kjøpet, kjente kulturpersonligheter som Andreas Aubert, Harry Fett, Albert Lange og Yngvar Nielsen gikk ut med støtte i avisene, og museumsmennene H. A. Grosch og Hans Aall kom med en positiv uttalelse om kjøpet. Det endte med at Selskapet for Lillehammer Bys Vel kjøpte samlingen, som fra da av fikk navnet De Sandvigske Samlinger.

Apostelkruset fra Lesja var en av de første gjenstandene Sandvig kjøpte. Det skjedde sommeren 1887, mens han var på Dombås med sin tannlegepraksis. Øverst er det en serie med bilder av de tolv apostlene, og nederst flere bibelske scener, blant annet med kongenes tilbedelse og flukten til Egypt. [Foto: Leif Stavdahl, Maihaugen].

Neste innkjøp han dweler ved var den første turen oppover Gudbrandsdalen der han gjorde innkjøp ved siden av tannlegjetjenesten. Det var sommeren 1887, det året som senere ble regnet som begynnelsen på hans samling og som ble utgangspunktet for senere jubileumsfeiringer. På Lillehammer var han blitt kjent med en ung bergensdame, Anna Uchermann. Hun delte hans interesse for gamle gjenstander, og i samtalenes deres var det slike ting de snakket om. Han mener selv at disse samtalenes oppmuntret ham til å samle videre: **Men interessen hos meg var våknet, og jeg tror nok hun den gang pustet litt til den varme, som siden viste seg å få større omfang enn noen av oss den gang tenkte.**⁶

Frøken Uchermann var blitt hans forlovede, og sammen med sin mor reiste hun oppover til

Fokstua, mens Sandvig dro til Dombås for å virke som tannlege. Han hadde leid hest og vogn og kunne derfor bevege seg rundt i bygdene uten om tiden han brukte på tannbehandling. Han gjorde en del innkjøp på disse turene, men nevner selv spesielt en ølkanne. Det var en lagget trekanne med utskårne apostler på. Denne var nok hans stolthet, men han kjøpte mer.

FØRSTE GAVE

På denne turen fikk han også sin første gave til samlingen, en tavlett som svigermoren kjøpte til ham. Et billedteppe han hadde svært lyst på var i dyreste laget, og han ville vente til neste sommer. Det ble dessverre for sent, for innen den tid var det solgt. Han bestemte seg da for at han ikke skulle la seg stoppe så lett, men gladelig ta i mot lånen for å få kjøpt ting han ønsket seg. Han kjøpte likevel så mye han

hadde råd til på denne turen og fikk lagret kjøpene på skysstasjonen på Dombås til han dro hjemover.

Han var stolt over innkjøpene, men var likevel glad for at det ble seine kvelden før han var hjemme. Han hadde fått kommentarer da han kjøpte altertavla og ventet seg det nå også.⁷ Nå var han i gang som samler og husket svigermorens kommentar: **Ja, dette er begynnelsen, men hvorledes vil enden bli?**⁸ Andre hadde andre kommentarer, slik som dr. Torp som spurte om Sandvig ikke hadde tenkt å slutte med de dyre innkjøpene nå som han var forlovet. Men Sandvig svarte: **Nei, så sant jeg har noe å kjøpe for, har jeg ikke tenkt det.**⁹

Det å samle fikk høy prioritet. Det kom fram høsten 1887 da han hadde tenkt seg på en tannlegekongress i København, men snudde i Kristiania. Der stod et gammelt skap til salgs, et 1600-tallsskap fra Baldishol kirke. Han ble så begeistret for skapet at han brukte pengene som var avsatt til turen til å kjøpe det.

De første årene var tannlegekontorets venteværelse Sandvigs utstillingslokale. Men med altertavle og skap fra Baldishol og en del mindre saker ble det fullt. I tillegg til det han kjøpte på gudbrandsdalsturen sin hadde han også begynt å handle hos Trond Eklestuen, uten at han nevner hva det var.

FØRSTE TUR TIL OTTADALEN

På turene oppover dalen var han også innom mange steder bare for å se. Sommeren 1888 var hans første tur til Ottadalen, og han beskriver at han var innom og så seg om på flere storgarder, slik som Håkenstad, Lunde og Kvarberg i Vågå og Graffer i Lom. Han fikk tittet både i skap og kister og ble imponert over de skattene han fant der. Bare på Kvarberg hadde han litt problemer med å slippe til, og sølvsamlingen fikk han slettet ikke sett. Den ble strengt vaktet.

Sandvig fikk også tid til å besøke Trond Eklestuen på Ulsanden i Vågå og fikk der sitt første møte med restene av Garmo stavkirke. Denne turen var også Sandvigs første møte med Nils-Iva, eller Ivar Hansen Øygard som var hans rette navn – skysskaren som gjennom mange år skulle bli hans følgesvenn på turene i norddalen. Han ble kjentmannen som hjalp Sandvig med å finne fram dit han ville. Han kjente mange, og han kjente til hvor det kunne være noe å få kjøpt. På disse turene kom Sandvig i kontakt med mange slags folk, og han ble kjent med mye av kulturen i Gudbrandsdalen.

FRA SAMLING TIL MUSEUM

AV KÅRE THOSAR

Anders Sandvig var samler. En ekte samler. Som så mange andre har gjort gjennom tidene, tok han vare på det han syntes var av interesse. Men hans interesser spredte seg over mange temaer, og samlingen hans ble omfattende.

an samlet på mangletre, han samlet på høvler, og han samlet på hus og kirker. Et sted på veien gikk grensen mellom en privatperson med trang til å samle og et museum med en bevissthet om det å ta vare på kulturarven.

En altertavle og et ølkrus. Det er det vi hører om som Anders Sandvigs første trinn på sin samlergjerning. På statuen på Stortorget på Lillehammer er han framstilt med ølkruset – det var en hendig liten gjenstand han ofte brukte for å forklare sin samlerinteresse. Men Sandvig er tidvis litt vag på hvordan han begynte å samle. Memoarbøkene hans, som er hovedkilden for dette, er skrevet langt seinere.

FØRSTE BOK I 1943

Den første boka, *I praksis og på samlerferd*, kom i 1943, nesten seksti år etter at han kjøpte sin første gjenstand. Hans beskrivelse der er imidlertid levende og er et godt eksempel på hans fremragende pedagogiske evner. Det er derimot ikke alltid at vi kan stole på det han skriver. I flere tilfeller vet vi at beskrivelsen er feil – det kan være erindringsforskyvning eller kunstnerisk frihet i framstillingen.¹

I *praksis og på samlerferd* er Sandvigs egen beskrivelse av sin virksomhet. Der beskriver han barndommens opplevelser med farens kjøp på auksjoner, og han skriver om studietiden i Berlin, der han ble venn med en mann med navn Blatt i den Skandinaviske klubb. Sammen gikk de på museer og severdigheter i Berlin, og dette fikk senere stor betydning for Sandvig. Han lærte å sette pris på historien.

Sandvig kom til Lillehammer som tannlege i 1885. Med dårlig helsetilstand hadde han liten arbeidskapasitet den første tida og brukte mye tid blant annet til å lese. På Lillehammer ble han kjent med dr. Torp, og fikk hos ham se to speilrammer som var laget av akantusdekorasjonene fra prekestolen fra Lillehammer gamle

kirke. Samme ettermiddag ble han med til vognskuret på Hammer gård, der resten av inventaret fra kirka var lagret. Han sier om det han så:

Jeg kan ikke si annet enn at det uvilkårlig ga et lite stikk i meg da jeg fikk se den ribbede prekestolen ligge der. Den så så fattig og forlatt ut, syntes jeg. Altertavlen sto støttet opp mot skjulveggen, med de mange skulpturer plasert som det best falt seg. Likeledes lå døpefatet og begge lysestakene der. Alt sammen var nå solgt til hotelleier Krogsti, Victoria Hotell. Han handlet med slike ting den gang, og nå skulle det videre. Jeg fikk ikke sagt noe. Jeg sto med en følelse som når en plutselig møter noen en synes inderlig synd på, men ikke kan rekke en hjelpende hånd. (...) Jeg kunne ikke få den gamle altertavlen ut av mine tanker, og så snart jeg begynte å samle, kjøpte jeg den.²

OMGANGSVENNER

Sandvig forteller at dr. Torp gjennom årene hadde samlet flere ting han var både glad i og stolt av. En annen av omgangsvennene på Lillehammer, dr. Grønstad, var også samler, og først og fremst var det våpen han samlet på.³ Dette var den kretsen Sandvig vanket i de første årene på Lillehammer og som nok har vært med på å utvikle ham som samler.

Sandvig forteller også om sitt første møte med Trond Eklestuen – en mann han skulle komme til å samarbeide med i mange år. Fra tannlegekontoret hadde han sett denne underlige mannen med langt hår og skjegg, blå spelfrakk og en stor pelslue. Sandvig fikk høre at han var en som reiste rundt i bygdene og kjøpte opp gammelt "skrap". Etter kontortid oppsøkte Sandvig Eklestuen og kom i snakk med ham. Han hadde vært hos dr. Torp og solgt to lysestaker fra Garmokirken og hos dr. Grønstad og solgt noen våpen. Samme kveld oppsøkte Sandvig ham på ny og fikk sett på det han skulle til Kristiania med. Det var mest billedvev denne gangen. Sandvig

forteller at dette møtet hadde gjort slik inntrykk på ham at han sov dårlig om natta. Tankene gikk tilbake til barndommen da faren hadde vært på auksjon og kjøpt en skinntrukket stol som opprinnelig var kommet fra en forlist skute. Tankene gikk videre til den nakne prekestolen og altertavla i vognskuret.

Det utløsende for Sandvigs egen samlergjerning kom med en hendelse noen uker senere. Da fikk han i Storgaten på Lillehammer se to telemarkinger – de var oppkjøpere fra Nordiska Museet i Stockholm. De hadde flere kjerrelass med gammelt kirkeinventar som nå skulle til Stockholm. Sandvig skriver videre:

Etter dette ble det igjen en søvnløs natt. Neste morgen gikk jeg bort på Victoria Hotell og sikret meg den gamle altertavlen som lå borte i vognskuret. Det var ikke fritt for at jeg var litt engstelig for at telemarkeringene også skulle få tak i den.⁴

STYRT AV FØLELSER

Det var følelsene som styrte dette første innkjøpet for Sandvig. Han beskriver selv samtalen med dr. Torp:

'Men hva i all verden har De tenkt å gjøre med den?' kom det nesten faderlig. 'Jeg syntes med ett så inderlig synd på den der den lå borte i vognskuret', svarte jeg. – 'Gjennom århundrer har den jo vært den fornemste prydelse i den gamle korskirken, som slekt etter slekt så vel i sorg som i glede har rettet sitt blikk mot. Nå var den kastet ut og lå som noe annet skrap i et vognskur og tilkjøps for hvem som helst.'⁵

Sandvig er litt vag på tidsangivelser, men mye tyder på at det var i 1886 dette første kjøpet ble foretatt. Et kjøp som selv hans samlervenner syntes var litt ubetenksomt.

Den store terrinen er den mest kjente fra sølvsamlingen fra Kvarberg. Den er laget av gullsmeden Hans Olufsen som var virksom i Drammen og Larvik i perioden fra 1694 til 1700. Anders Sandvig kjøpte Kvarbergsølvet i 1905. (Foto: Kåre Dehlie Thorstad, Maihaugen).

Tanken om en offentlig samling hadde kommet opp tidligere, i forbindelse med at den høyere skolen på Lillehammer innskrenket fra to til en gymnasklasse. Redaktør Filseth foreslo at ledige lokaler i skolebygningen skulle brukes til et museum, der Sandvigs samling skulle danne grunnstammen.⁶ Dette forslaget vakte ikke så stor begeistring den gangen.

PRAKSISTURENE TOK SLUTT

Praksisturene oppover dalen ble det etter hvert slutt med. Økonomisk sett var utbyttet dårlig, siden husleia på skyssstasjonene økte betraktelig etter hvert. Vertskapene fant ut at de måtte ta seg betalt, fordi de selv fikk så mye kaffebesøk av slekt og kjente som skulle til Sandvig. Deretter ble det ferieturer oppover dalen som ble innkjøpsturer.

Men overgangen fra privatsamling til offentlig museum medførte også endringer. Sandvig fortsatte med å bestyre samlingen etter at han hadde solgt sin privatsamling, men nå som engasjert av samlingens styre. Fra da av ble det ført protokoll over innkjøp og gaver. Den første protokollen fra perioden 1901 til 1905

viser at det meste av det som kom til museet var kjøpt, men noe var også gaver.⁷ Innkjøpene ble i større grad gjort fra oppkjøpere og antikvitetshandlere enn fra privatpersoner.

Særlig etter 1905 ble også mye kjøpt på auksjoner. Ikke minst ble det kjøpt mye fra Trond Eklestuen. Han kjøpte opp gjenstander fra hele Gudbrandsdalen. Ofte var det slik at Eklestuen betalte litt av kjøpesummen med det samme, men lot gjenstanden ligge igjen på stedet. Resten betalte han ved avhenting, som gjerne var etter at han hadde fått solgt det videre.

STOR VARIASJON

Det var stor variasjon i det som ble kjøpt. Første protokollerte innkjøp fra Eklestuen er fra 24. mars 1902 og omfatter et sverd, en bue, tre skrin, en stol, to flensvevnader, tre briller, to tranlamper, en greiekam til hest, en skistavkringle, en spolerokk, en saks, et strekmål, en feltflaske, tre ølboller, tre ølkanner, et stativ til hespetre, fire lysestaker, to øltrøyer, en ølkjenge, en treskål, to primstaver, en håndtein, en lang stokk, to pakker nøkler, en urmakermaskin, et smieste, et bostkast, en seng, en

flatbrødkurv, to vindusposter, en snuskevner og to fag vinduer.

Sandvig skal i alle fall ikke kritiseres for å ha kjøpt bare pene ting. Dette var hverdagens gjenstander vel så mye som vakker folkekunst. Det meste av innkjøpene var relativt små kjøp, men enkelte ganger var det store samlinger som kom til Maihaugen. Det skjedde blant annet i 1905 da den nye eieren på Nigard Kvarberg i Vågå solgte sølvsamlingen på garden sammen med mye annet, til sammen 803 gjenstander.

Sølvsamlingen hadde lenge vært berømt, selv om få hadde sett den. Sandvig hadde som nevnt vært på Kvarberg på sin første ottadalsstur uten å få se den. Han forsøkt seg på ny sommeren 1902, men gamle Barbro på Kvarberg sa at det ikke var noe å se. Såpass med sølv fantes det på hver stor gard. Men med ny eier var situasjonen en annen, og handelen gikk etter hvert i orden.

I et opptog ved et museumsjubileum rekonstruerte Sandvig hjemturen fra samlerferdene sine i dalen. Han kommer kjørende med kjerra full med gamle gjenstander. (Foto: Alf S. Rustad, Maihaugen).

TILBUD I BREV

Innkjøpene fra privatpersoner utviklet seg etter hvert til å komme som tilbud i brevs form. Sandvig holdt da gjerne sitt forsett om ikke å kjøpe usett, og tidvis ba han om fotografi etter hvert som det var en mulighet, men ofte ellers ved at gjenstanden ble sendt til museet og de deretter kunne bli enige om et kjøp eller tilbakelevering.

En annen nyttig ordning var at Sandvig benyttet seg av det han kalte tillitsmenn i flere bygder i dalen. Dette var personer han var kommet i kontakt med og hadde lært å kjenne på forskjellig vis. De hadde etter hvert fått forståelse for Sandvigs samlerinteresse og fungerte som mellommenn ved kjøp. Blant de viktigste av disse tillitsmennene var Rolv Øygard i Skjåk og Anders Skrede i Vågå. De varstet ham om når det var interessante gjenstander på markedet, de opptrådte på hans vegne på auksjoner, og de ble sendt ut for å foreta undersøkelser på

Sandvigs vegne i flere tilfeller. Som privat samler stod Sandvig fritt til å samle hva han ville, men etter at samlingen ble et offentlig museum var det den statlige museumspolitikken som slo igjennom. Han måtte konsentrere seg om Gudbrandsdalen som sitt innsamlingsområde. Bare for håndverkssamlingen samlet han fra hele landet.

De generelle kulturhistoriske museene som folke-museene var, kunne heller ikke klare å samle på alt, og en viss form for spesialisering skjedde.

BARNDOMSMINNER

Sandvig hadde barndomsminner om faren sin ved svarvestolen, han hadde selv en håndverksbakgrunn både som smed- og gullsmedlærling og som tannlege. Interessen for håndverk kom naturlig gjennom dette.

Håndverksskunnskap er i stor grad generell

og ikke lokal, og hele landet som innsamlingsområde kom som en naturlig følge. Sandvig var også tidlig omtalt i aviser og tidsskrifter landet rundt, og interessen hans for håndverk ble kjent. Dermed fikk han også mange tilbud om håndverksgjenstander fra store deler av landet.

Etter overflytting til Maihaugen var videreføringen av museet svært planmessig. Bjørnstad kom som den store garden, håndverksbygningene kom etter hvert, og det ble husmannsplass og seterhus. Innsamlingen av gjenstander fulgte de samme temaene, det ble kjøpt inn etter de behovene museet til enhver tid hadde.

Det var en stor overgang fra de første vaklende skritt på entusiastens samlersti til den senere planmessige innsamlingen. Men Anders Sandvig hadde modnet som samler, han var gått over fra å være entusiastisk privatmann til en dreven og kunnskapsrik museumsmann.

FROM COLLECTION TO MUSEUM

Anders Sandvig was a dentist who arrived in Lillehammer in 1885. Two years later he began to collect old objects, spurred on by childhood memories and feelings for the past, as well as concern that the local cultural heritage would be taken away from the district, notably to Nordiska Museet in Stockholm.

His first purchase was an altarpiece from Lillehammer Church, while another of his early acquisitions was a wooden tankard carved with figures of the apostles. He travelled up the Gudbrandsdalen valley practising as a dentist and used his free time to buy old artefacts, which he displayed in the waiting room of his dental practice before building his own house.

He also collected old furniture to use to fit out his home. Sandvig's purchases gradually became more methodical and in 1894 he bought his first building, which formed the basis of what was to become the open air museum at Maihaugen. He systematically collected different types of buildings and objects for their interiors.

In 1901 he sold the collection to Lillehammer town council and from that date the collection became a public museum with government funding. Sandvig continued his role as director of the museum until 1946. His aim was to show a collection of many different homes, so that the museum

would represent an entire community of buildings – both homes and functional buildings which served the community.

Anders Sandvig started by collecting special artefacts with a distinctive appearance or of particular historical interest. He gradually developed an interest in everyday objects. A particular area of focus was collecting tools and objects connected with handicraft. Although his historical objects came from the Gudbrandsdalen valley, the whole of Norway was available to him as a collection area for handicrafts.

In the early stage of his collecting activities, Sandvig bought objects directly from the owner, but gradually began to purchase more from trade buyers and antique dealers. In particular, he did a lot of business with Trond Ektestuen, a man from Vågå who bought artefacts and sold them to museums in Kristiania and to private collectors. Sandvig also had several local contacts with whom he had worked closely on different buildings.

Although Anders Sandvig was an amateur, he won major recognition for his collections and the knowledge he amassed. He was awarded the Cross of the Royal Norwegian Order of St. Olav (Commander) and the Gold Medal for Outstanding Civil Achievement, which is the highest Norwegian accolade.

NOTER

¹Arnlfinn Engen: Samleren Anders Sandvig, Oslo 2004. Engen har sammenlignet opplysningene i Sandvigs boker og andre opplysninger fra arkiver og funnet fram til flere tilfeller av feil i framstillingen. Dette er også behandlet av Ragnar Pedersen i hans artikkel Anders Sandvigs museumssyn – verdier og idéer, i Maihaugen 100 år – evig ung, Lillehammer 2004. ²Anders Sandvig: I praksis og på samlerferd, Oslo 1943, s. 37. ³Anders Sandvig: op. cit. s. 39. ⁴Anders Sandvig: op. cit. s. 50. ⁵Anders Sandvig: op. cit. s. 50. ⁶Anders Sandvig: op. cit. s. 60. ⁷Anders Sandvig: op. cit. s. 64. ⁸Anders Sandvig: op. cit. s. 61. ⁹Anders Sandvig: op. cit. s. 67. ¹⁰Anders Sandvig: op. cit. s. 80. ¹¹Anders Sandvig: op. cit. s. 97. ¹²Anders Sandvig: op. cit. s. 106. ¹³Hamar Amtstidende 24. april 1894. ¹⁴Eilert Sundt: Om Bygnings-Skikken paa Landet i Norge. Christiania 1867. Ny utgave Oslo 1972, s. 1-24. ¹⁵Anders Sandvig: op. cit. s. 95. ¹⁶Anders Sandvig: op. cit. s. 113. ¹⁷Anders Sandvig: op. cit. s. 115f. ¹⁸Kare Hosar: Lykkestua – 100 år på museum, i Maihaugen Årbok 1994. ¹⁹Anders Sandvig: op. cit. s. 139ff. Arnlfinn Engen: Samleren Anders Sandvig, Oslo 2004, s. 102ff. Arnlfinn Engen har vist at denne reisa ble foretatt i 1908, og at Sandvigs beskrivelse på mange måter ikke er korrekt. ²⁰Anders Sandvig: I arbeid og fest, Oslo 1947, s. 11. ²¹Protokoll 1901-1905. Protokollen inneholder 44 sider med liste over gaver og 162 sider med liste over kjøpte gjenstander.

